

Majetkové nároky žen v zemských zřízeních Koruny české se zvláštním zřetelem k nabývání a pozbývání věna – pracovní list

ANOTACE:

Příspěvek se věnuje analýze majetkových práv žen v zemském právu na počátku novověku s přihlédnutím k dispozičním a procesním právům. Prezentace se zaměřuje rovněž na otázku věna a obvěnění a nároků souvisejících s věnným právem. Příspěvek rovněž přibližuje úpravu majetkových práv žen v různých zemských zřízeních a jejich partikulární rozdíly; konkrétně tedy ve Vladislavském zřízení zemském pro Čechy (1500), Moravském zřízení zemském pro Moravu (1535), Opolsko-ratibořickém zemském zřízení (1562) pro část Slezska a Těšínském zemském zřízení (1573) pro Těšínsko. Následující pracovní list by měl zprostředkovat lepší přehled v dané problematice a vybraných termínech, které následně doplní výklad.

SLOVNÍK ZÁKLADNÍCH TERMÍNŮ:

Věno. Věno lze definovat jako souhrn movitého i nemovitého majetku, který žena obdrží od rodiny při provdání. Dle zemského práva stanovovalo výši věna svatební smlouva, kterou při sňatku uzavíral manžel se zástupcem ženiny rodiny. Podle moravského zemského práva muselo být věno vyplaceno ženichovi do 4 týdnů. Věno suplovalo mužský dědický podíl a podle práva náležela ženám na věnu stejná částka jako náležela při rozdělení majetku z nedílu mužským dědicům. (Více viz. JANIŠOVÁ, Jana; JANIŠ, Dalibor. *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516-1604*. Svazek II, Články 75-190. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-266-0, s. 303-304.)

Obvěnění. Obvěnění je naproti věnu soubor majetku (movitého i nemovitého), který při sňatku věnuje manžel své manželce. Pro zajištění lepší vymahatelnosti nároku do budoucna doporučují soudobé právní knihy zápis obvěněné sumy do zemských desk. Výše majetku, který měl manžel manželce zapsat, se v zemských zřízeních mírně lišila. Lišila se rovněž v závislosti na tom, jestli se jednalo o do té doby neprovdanou ženu, anebo vdovu. Obvěnění sloužilo jako ochranný institut, který měl sloužit k zajištění manželky pro případ manželovy smrti. Obvěnění společně s věnem tvořilo samostatnou majetkovou podstatu ženy, s níž měl manžel omezenou, případně vůbec žádnou, možnost dispozice. Majetky zapsány do desk jako obvěnění měly navíc silnější právní nárok proti případným manželovým věřitelům. (Více viz. JANIŠOVÁ, Jana; JANIŠ, Dalibor. *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516-1604*. Svazek II, Články 75-190. Teoretik. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-266-0, s. 305.)

V prezentaci se zaměříme zejména na následující články, jejichž výtah přináší následující shrnutí:

ČECHY:

1. **Vladislavské zřízení zemské** (ed. KREUZ, Petr a MARTINOVSKÝ, Ivan (ed.)). *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007. ISBN 978-80-86197-91-3.)

Článek 37:

- České zemské právo vyžadovalo, aby kdokoliv, kdo žaluje částku, která převyšuje jeho majetek, zajistil chybějící sumu jiným způsobem. Tento požadavek se netýká sporů o dědictví a žalob z obvňení.

Článek 515:

- V případě, že by některá neprovdaná dcera (nevztahuje se na vdovy) slíbila někomu bez povolení rodinných příslušníků sňatek, ztrácí majetkové nároky. (přípustná obrana před králem nebo zemským soudem).
- Pokud by ji ale příbuzní bránili ve sňatku z důvodů svého vlastního prospěchu (aby mohli vytěžovat její věnné statky), může se obrátit na soud.

Článek 518:

- Věnné podíly sester mají být rovné. Vydělením ztrácí ženy majetkové nároky k rodinnému majetkovému celku, ledaže by po smrti správce majetku nebylo mužských dědiců. Pak majetkové nároky napadají opět na dcery, které jsou tak vedle věna způsobitelné dědit rodinný majetek.

Článek 528:

- „*Nalezli vuobec za právo: Že nenie žena muže svého vězeň nikteráž kromě věna.*“ (myslí se obvňení). Pokud by manžel zatížil věno své ženy závazky, není povinna je po jeho smrti ze svého věna platit.

Článek 530:

- Věnné nároky je potřeba uplatnit do 3 let a 18 týdnů od smrti manžela, jinak se promlčují. (Lhůta se však staví v době, kdy „práva nejdou“ (Všehrd; V.14.2).

Článek 476:

- Věnné statky české královny požívaly zvláštní právní režim, královna je mohla používat do smrti a po její smrti napadly zpět na českou korunu. Jakákoliv dispozice by byla neúčinná.

2. ***O práviech země české. Knihy devatery*** (Viktorin Kornel z Všehrd), dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=298&page=5>

(V.6 a následující)

- (V.8.3-4) = Stanovuje sumu, kterou má být manželce obvňení do desk zaneseno. Pro neprovdané ženy činí částka obvňení 2,5x násobek rodinného věna. U vdov pak Všehrd částku definuje jako 2x násobek věna, které si daná žena přináší.

- (V.11.1-3) = Pokud chce manžel do desk zapsat další částku k obvěnění své manželce, může tak učinit bez dalších osob. Pokud by ale věno chtěl převést, musí být u této dispozice přítomna i manželka a příjemce věna (tedy ručitel jejího nároku na vyplacení obvěnění). Absence jedné ze stran má za následek neúčinnost jednání.

- (V.16.1-2) = žena se šlechtí po muži, proto manžel nepotřebuje souhlas krále, pokud by chtěl neurozené manželce zapsat jako věno deskový majetek. Pokud by si však chtěla urozená žena vzít neurozeného muže, pak souhlas panovníka k zápisu majetku do desk potřebuje.

- (V.18.1) = pojednává o tom, kdo může ženě věno do desk vložit; nejedná se totiž jen o manžela ale vzásadě o jakéhokoliv mužského příbuzného z manželovy strany

MORAVA:

3. **Moravské zemské zřízení** (1535), ed. František Čáda, dostupné z:
<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:4d00903c-95bf-4ed2-a39a-bfb5518c4bdb>

Článek 114: Rodinné věno má být ženě vyplaceno do 4 týdnů od svatby.

Článek 120: Článek stanovuje, které movité věci ženě náleží vedle věna. Jedná se o věci osobní potřeby jako oblečení, šperky, ale i základní movitosti pro osobní potřebu jako vůz s vozkou, postel, třetina dobytka. Rozsah věcí je odvislý od postavení ženy; nižší šlechtičny například neměly nárok na vůz a tažného koně k vozu.

- *Zemské zřízení nepřevzalo články o nepovolené svatbě a ztrátě panenství do textu zemských zřízení*

4. **Kniha Tovačovská** (ed. Vincenc Brandl), dostupné z:
<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:54cafecd-45d3-855f-6ee4-4ad358fb6e2e>

- Kapitola 165: Pokud by se některá dívka vdala bez souhlasu své rodiny, ztrácí veškeré majetkové nároky. Navíc má být potrestána podle zemského obyčeje (není zcela patrné, co by trestem mělo být, neboť ve starším českém právu [Zemská práva Ondřeje z Dubé a Maiestas Carolina] by se jednalo o trest smrti).

SLEZSKO:

5. **Zrziżenij zemske kniżetstwij Oppolského, a Ratiborského, y giných kraguow k nim přijslussegijých** (ed. Karel Kadlec), dostupné z:
<https://digi.law.muni.cz/xmlui/handle/digilaw/20412>

- *Obvěnění se zde v pramenech vyskytuje pod termínem „posah“*

O Wěných

- Rozdíl II: Článek stanovuje výši obvěnění, která se na rozdíl od české a moravské úpravy nemění v závislosti na statusu ženy. Zemské zřízení ženám stanovuje nárok 2x rodinného věna.
- Rozdíl IV.: K zajištění obvěnění si má žena zvolit dva nebo tři poručníky/příjemce
- Rozdíl V: Dispozice s věnem je možná, pouze se souhlasem poručníků, kteří chrání ženina majetková práva, aby nebyla nucena majetky převést pod nátlakem svého manžela. Pokud by se i přes to přišlo na to, že k převodu nedošlo skrze svobodnou vůli ženy, bude manžel dle zemského práva potrestán.
- Rozdíl VIII.: Pokud by chtěl manžel věnné statky své ženy prodat, může tak učinit jen s jejím souhlasem a se souhlasem poručníků, zároveň potřebuje souhlas vrchnosti a zemského soudu.
- Rozdíl XVI: Pokud by manželka zemřela bez toho, aniž by otcovské věno na manžela převedla, napadne toto věno zpátky na rodinu. Suma obvěnění zůstává manželovi.

O dcerách osiřelých

Rozdíl II: Pokud se dcera bez souhlasu rodičů vdá, ztrácí polovinu svého dědického (věnného nároku)

Rozdíl III: Pokud by některé dcera přišla o panenství, pak má nárok jen na 1/10 svého dědického (věnného) podílu.

6. **Těšínské zemské zřízení** (ed. Erich Šefčík; 2001)

EDITOVANÉ PRAMENY:

1. Vincenc Brandl (ed.), *Kniha Drnovská*. J. Šnaider, Brno 1868.
2. Vincenc Brandl (ed.), *Kniha Tovačovská aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství moravském*, J. Šnaider, Brno 1868.
3. František Čáda, *Kniha zvaná Drnovská*, Ústřední archiv ČSAV, Praha 1972.
4. František Čáda, *Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*, Česká akademie věd a umění, Praha 1930.
5. František Čáda, *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*, Československá akademie, Praha 1937.
6. František Hrubý, *Moravské zemské desky z let 1348 – 1642*, Zemská správa moravskoslezská v Brně, Brno 1931.
7. Erich Šefčík (ed.), *Zemské zřízení Těšínského knížectví z konce 16. století*. Muzeum Těšínska, Český Těšín 2001.
8. Karel Tieftrunk (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od roku 1602 do roku 1623, díl III*, I. L. Klobber, Praha 1867.

9. Hermenegild Jireček (ed.), *O právních země české knihy devatery*, Všehrd, Praha 1874.
10. Hermenegild Jireček, Josef Jireček (ed.), *Codex juris Bohemici. Pars I*, Fr. Tempsky, Praha 1882.
11. Hermenegild Jireček (ed.), *Codex juris Bohemici. Pars II*, Fr. Tempsky, Praha 1873.
12. Hermenegild Jireček (ed.), *Codex juris Bohemici. Pars III*, Fr. Tempsky, Praha 1874.
13. Hermenegild Jireček (ed.), *Práva městská království českého a markrabství moravského*, Všehrd, Praha 1874.
14. Karel Kadlec (ed.), *Zřízení zemské knížetství opolského a ratiborského y giných kraguow k nim příslussegijých*, Československá univerzita, Praha 1926.
15. Petr Kreuz, Ivan Martinovský (ed.), *Vladislavské zřízení zemské: a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Scriptorium, Praha 2007.
16. František Matějka (ed.), *Moravské zemské desky – Kraj Olomoucký III. díl*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1953.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

17. Marie Bláhová, „Počátky kodifikace zemského práva v Čechách“, *Kultura Prawna w Europie Srodkowej*, Katowice, 2006.
18. Jindřich Francek, „Eliška Kateřina Smiřická a příběh její lásky,“ *Východočeský sborník historický*, Východočeské muzeum, Pardubice 3/1993.
19. Jindřich Francek, *Příběh tajné lásky: Eliška Kateřina Smiřická a její sexuální skandál*, Havran, Praha 2005.
20. Jean E. Grant, *For the Common Good – The Bohemian Land Law and the Beginning of the Hussite Revolution*, Brill Academic Publishers, 2014.
21. Zdeňka Hledíková, Jan Janák, Jan Dobeš, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005.
22. Libor Jan, *Česká a moravská šlechta ve 13. a 14. století – otázky zrodu a kontinuity*, In: Tomáš Knoz, Jan Dvořák (ed.), *Šlechta v proměnách věků*. Matice moravská, Brno 2011.
23. Dalibor Janiš, Jana Janišová, *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516 – 1604, Svazek I. články 1 – 74*, Leges, Praha 2017.
24. Dalibor Janiš, Jana Janišová, *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516 – 1604, Svazek II. články 75 – 190*, Leges, Praha 2017.
25. Radim Jež, *Listiny těšínských knížat renesančního věku*, Muzeum Těšínska, Český Těšín 2010.
26. Karel Kadlec, *Rodinný nedíl: čili záducha v právu slovanském*, Bursík a Kohout, Praha 1898.
27. Karel Kadlec, *Rodinný nedíl ve světle dat srovnávacích dějin právních*, Moravská akciová knihtiskárna, Brno 1901.
28. Jan Kapras, *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*, Královská česká společnost nauk, Praha 1908.
29. Jan Kapras, *Zemské knihy Opolsko-Ratibořské. Příspěvek k recepci českého práva a českého jazyka*, Alois Wiesner, Praha 1907.

30. Jan Kapras, *Zemský soud a zemské knihy těšínské*, Alois Wiesner, Praha 1909, 16.
31. František Kameníček, "Glossy k věnnému a vdovskému právu moravskému na statcích svobodných za 16. století". In: Jaroslav Bidlo, Gustav Friedrich, Kamil Krofta (red.), *Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. rady Prof. Dra Jaroslava Golla*, Hist. Klub, Praha 1906.
32. Jiří Kejř, *Počátky a upevnění stavovského zřízení v Čechách*. Karolinum, Praha 1997.
33. Božena Kopiczková, *Žena evropského středověku v zajetí své doby*, In: *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Karolinum, Praha 2002.
34. Irena Korbelářová, *Věno obvěnění a dědické vypořádání manželů ve městech na Těšínsku v 18. století. Sondy do každodennosti slezské měšťanské společnosti*. Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické. Opava: slezské zemské muzeum. 2004. roč. 53, č. 3.
35. Anděla Kozáková, *Právní postavení ženy v českém právu zemském*, Bursík a Kohout, Praha 1926.
36. Karel Malý, *Dějiny českého státu a práva do roku 1945*, Leges, Praha 2010.
37. Marian Ptak, *Zemské právo Horního Slezska – stav bádání a badatelské perspektivy*, In: Libor Jan, Dalibor Janiš et al., *Ad iustitiam et bonum commune: proměny zemského práva v českých zemích ve středověku a raném novověku*. Matice moravská, Brno 2010.
38. Rudolf Rauscher, O nálezech zemského soudu českého XVI. stol. *Sborník věd právních a státních*, Typus, Praha 1933.
39. Pavla Slavičková, *The influence of Bohemian and Moravian Land Law on the content of the Land Ordinance of the Duchy of Opole and Ratiborz: the example of Family Law* [online]. Dostupné z: <https://journals.umcs.pl/rh/article/view/6395/7095>
40. Jiří Stibor, *Zemská kniha opolsko-ratibořská z let 1532 – 1543, Orlice. Časopis pro genealogii, heraldiku a další pomocné vědy historické*, Klub genealogů a heraldiků při DK Vítkovice, Ostrava 1993.
41. Petr Vorel, *Velké dějiny země Koruny české VII. 1526 – 1618*, Paseka, Praha 2015.